

Παρθενῶνος· ἡ κόμμωσις τῆς κεφαλῆς ταύτης ὑπομιμνήσκει τὴν τῆς προειρημένης, μεγάλα δὲ ὁμοιοτητες καταφαίνονται οὐδὲν ἥττον ἐν τῷ τύπῳ τῶν προσώπων ἀμφοτέρων τῶν ἔργων. Τὴν πρὸς ἀλλή-

λας συγγένειαν τῶν δύο προειρημένων κεφαλῶν παρετήρησε καὶ ὑπέδειξε μοι καὶ ὁ φίλος μου Sauer.

Θ. Σ.

ΑΓΑΛΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΑΜΙΑΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

(Πλ. 6)

Καὶ τοῦτο τὸ ἀγάλμα τὸ ἐν τῷ 6ῳ πίνακι τοῦδε τοῦ τεύχους ἀπεικονιζόμενον ἀποτελεῖ μέρος οὐκ εὐκαταφρόνητον τοῦ πλουσίου θερισμοῦ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνασκαφῶν. Ἡ ὁμοιότης αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν Λούβρῳ ἀρχαϊκὸν ἐκ Σάμου ἀγάλμα Ἴφρας (?) (Bullet. d. Corr. hell. 4, XIII—XIV) εἶνε τοσοῦτο καταφανές, ὥστε καθίσταται περιττὸς πᾶς λόγος πρὸς ἀπόδειξιν τούτου. Ἐτερον ἀγάλμα τῆς Σαμιακῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης ἀνεκαλύφθη πρό τινων ἤδη ἐτῶν ἐν ταῖς αὐταῖς σκαφαῖς καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς «Μουσειοῖς Ἀθηνῶν» πίν. 9. Τὰ τρία ταῦτα μνημεῖα τοῦ Σαμιακοῦ ἐργαστηρίου εἶνε σπουδαιότατα καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτά, διότι παρέχουσιν ὡπωςδήποτε εἰκόνα τινὰ τοῦ χαρακτήρος τῆς ἐν Ἴωνίᾳ πλαστικῆς τέχνης, ἅμα δὲ συντελοῦσιν οὐκ ὀλίγον καὶ εἰς ἀκριβεστέραν κατανόησιν τοῦ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν Ἀκροπόλει μνημείων ζητήματος.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐλάχιστα διαφέρει κατὰ τὴν διάταξιν τῆς περιβολῆς καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δύο ἄλλων προμνημονευθέντων σαμιακῶν ἀγαλμάτων. Ἡ περιβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἀπλουστέρα ἢ ἡ τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγάλματος. Φέρει δηλ. ποδῆρη χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον καλύπτον μόνον τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος καὶ μετὰ τεκτονικῆς σχεδὸν συμμετρίας διατεταγμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ὡς φαίνεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς εἰκόνης· στερεῖται ὅμως τοῦ ἐτέρου ἱματίου, ὅπερ καλύπτει ὅλον σχεδὸν τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγάλματος. Ἡ ἐκτέλεσις δὲ τοῦ ἔργου τούτου δεικνύει ἐπίσης τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν καὶ λεπτότεχνον ἐπιμέλειαν, ἐν τῇ ἐργασίᾳ ὅμως τῶν πτυχῶν τοῦ ἱματίου καταφαίνεται ἡ τεχνικὴ ἐκείνη ιδιότης, ἣτις τόσον προσφυῶς ὑπὸ

τῶν Γερμανῶν Iax καλεῖται, λέξις, ἣτις εἰς οὐδεμίαν ἄλλην σχεδὸν γλῶσσαν ἀκριβῶς μεταφράζεται. Πλεονεκτεῖ δὲ τὸ ἐν Λούβρῳ μνημεῖον καὶ κατὰ τοῦτο τοῦ ἡμετέρου, ὅτι ὁ τεχνίτης αὐτοῦ ἀπετύπωσεν ἐλάχιστά τινα καὶ ἀμυδρὰ σημεῖα ἰδιοφυίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν πτυχῶν τοῦ ποδῆρους χιτῶνος.

Ὁ Brunn λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ τεχνικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἐν Λούβρῳ Σαμιακοῦ ἀγάλματος ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν μνημείων τούτων ἐμορφώθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ κατασκευῇ ἀγαλμάτων ἐκ κορμῶν δένδρων. Φανερόν ὅμως εἶνε, ὅτι τὰ τεχνικὰ γνωρίσματα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ ἴδιον τῆς Σαμιακῆς τέχνης, μαρτυροῦσι τεχνικὴν ἔξιν καὶ ἐμπειρίαν ἐκ τῆς ἀσκήσεως τῆς χαλκουργίας. Μόνον ἐκ τῆς τοιαύτης ἕξεως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ λεπταὶ καὶ στεναὶ γραμμαὶ τῶν πτυχῶν αἱ ἐγκεχαραγμέναι ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, τὸ δὲ σχῆμα τοῦ κάτω μέρους τοῦ ἀγάλματος ὑπομιμνήσκει τὸν ἀρχαιότερον καὶ ἀτελεῖ ἔτι τρόπον τῆς τῶν χαλκῶν χωνεύσεως. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἢ ἐργασία τῶν εἰρημένων τριῶν ἀγαλμάτων σαμιακῆς τέχνης οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μίμησις, μετάφρασις, ἐὰν ἐπιτρέπηται ἢ λέξις, τῆς χαλκουργικῆς τέχνης (Bronzetechnik) εἰς τὸ μάρμαρον (ὄρα πλείω «Σοφούλη περὶ τοῦ ἀρχαιότερου ἀττικοῦ ἐργαστηρίου»).

Ἦπερ τῆς γνώμης δὲ ταύτης μαρτυρεῖ καὶ τόδε, ὅτι τὰ τῆς σαμιακῆς τέχνης δύο ταῦτα ἐν Ἀκροπόλει μνημεῖα οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος χρωματισμοῦ δεικνύουσιν. Ἡ ἔλλειψις ὅμως αὕτη δὲν εἶνε τυχαῖόν τι, ἀλλ' ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς πρώτης ὕλης, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ τεχνῖται τοῦ ἐργαστηρίου τούτου πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀγαλμάτων. Φα-

νερόν δ' ὅτι ἡ φύσις τοῦ χαλκοῦ ἀντίκειται πρὸς τὸν χρωματισμὸν κατὰ λόγον ἀντίθετον πρὸς τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον λίαν προσφυῶς ἔχοντα πρὸς τὸν χρωματισμὸν. Ἔνεκα λοιπὸν τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ συνήθους χρήσεως τοῦ χαλκοῦ ἐν τῇ κατεργασίᾳ τοῦ ὁποίου ἐμόρφωσαν τὸ πρῶτον τὴν τέχνην αὐτῶν οἱ τοῦ Σαμιακοῦ ἐργαστηρίου, φαίνεται, ὅτι δὲν κατέστη κοινὴ ἡ πολυχρωμία ἐν τῇ ἰωνικῇ ἀνδριαντοποιίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις ἐπιβεβαιουσι τὴν γνώμην ταύτην σαφῶς μαρτυροῦσαι ὅτι χαλκᾶ ἦσαν τὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότερα ἔργα τῶν περιφημοτέρων τοῦ Σαμιακοῦ ἐργαστηρίου τεχνιτῶν.

Τὰ τεχνικὰ ὅμως ταῦτα γνωρίσματα τοῦ ἐν τῷ 6^ῳ πίνακι ἀπεικονιζομένου ἀγάλματος καὶ τοῦ ἐν τοῖς «Μουσείοις Ἀθηνῶν» πίν. 9 εἶνε παντελῶς διάφορα τοῦ χαρακτήρος τῶν πολλῶν ἐν Ἀκροπόλει ἀγαλμάτων γυναικείας μορφῆς. Τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει ταῦτα ἀπ' ἐκείνων εἶνε τοσοῦτο μέγα, ὥστε καὶ ἀπλῆ μόνον τῶν εἰκόνων παρεξέτασις ἀρκεῖ νὰ πείσῃ πάντα, ὅτι τὰ δύο προειρημένα ἐν Ἀκροπόλει ἀγάλματα τοῦ τύπου τῆς Σαμιακῆς Ἦρας εἶνε προϊόντα ἄλλης τέχνης, ἢ τὰ πολυάριθμα ἀρχαῖα ἀττικά ἔργα, ἄλλου ἐργαστηρίου ἔχοντος τεχνικὰς ἀρχὰς καὶ νόμους ἀντιθέτους πρὸς τὰς τῶν ἀττικῶν. Καταφαίνεται δὲ ἡ ἀνομοιότης ὅχι μόνον ἐν τῷ προειρημένῳ τρόπῳ τῆς ἐργασίας τῶν καθ' ἕκαστα, ἐν τῷ τύπῳ τῆς περιβολῆς καὶ ἐν τῷ σχήματι τῆς παραστάσεως, ἀλλὰ παρατηροῦμεν οὐδὲν ἥττον θεμελιώδεις διαφορὰς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ γενικώτερα ἀποβλέποντες.

Κατὰ λόγον ἀντίθετον πρὸς τὰ ἀττικά μνημεῖα ἐν τῇ τέχνῃ τῶν ὁποίων πολλαχῶς καταφαίνεται ἡ ἰδιοφυῆς τοῦ τεχνίτου ἐργασία καὶ ζωηρὰ ἀντίληψις, τὸ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενον μνημεῖον καὶ τὰ δύο προμνημονευθέντα ὅμοια αὐτῷ εἶνε πεπονημένα

κατὰ τι αὐστηρῶς ὀρισμένον σχῆμα καὶ κανόνα τεκτονικὸν μᾶλλον ἢ πλαστικόν. Ὁ σχηματικὸς δ' οὗτος χαρακτήρ δηλοῦται ὅχι μόνον ἐν τῇ καθόλου παραστάσει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν καθ' ἕκαστα. Τὸ ἰμάτιον τοῦ ἀγάλματος τοῦδε, ὡς ἐρρήθη ἤδη ἀνωτέρω, εἶνε διατεταγμένον κατὰ συμμετρικὸν τινα τεκτονικὸν νόμον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ αἱ κάθετοι πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος στεροῦνται πάσης πλαστικῆς ἰδιοφυίας, ὁμοιάζουσαι μᾶλλον πρὸς τεκτονικὰς γραμμὰς ἐν αὐστηρῷ παραλληλισμῷ διατεταγμένας. Ἐν γένει δὲ τὰ εἰρημένα ἀγάλματα σαμιακοῦ τύπου καὶ τέχνης φαίνονται συγγενεύοντα μᾶλλον πρὸς τὰ λοιπὰ ἐξ Ἰωνίας γνωστὰ μνημεῖα τὰ ἐκ Μιλήτου ἢ πρὸς τὰ ἀττικά, ὡς τὰ μόνον βέβαια ἔργα τῆς ἀσιατικῆς—νησιωτικῆς τέχνης.

Μετὰ πολλῆς προθυμίας μνημονεύουσί τινες ἐκάστοτε τῶν δύο Ἰώνων τεχνιτῶν (Θεοδώρου καὶ Ἐνδοίου (?) τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐργασθέντων, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς ἐπιγραφῶν, θεωροῦντες τὴν ἐν Ἀττικῇ διατριβὴν αὐτῶν ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς ἐκ τῆς Ἰωνίας καταγωγῆς τῶν ἐν Ἀκροπόλει ἀρχαῖκῶν μνημείων. Κατὰ παράδοξον ὅμως τρόπον ἀποσιωπῶσι πάντοτε νὰ μνημονεύσωσι καὶ τῶν δύο ἐν Ἀκροπόλει μνημείων ἀσιατικῆς—νησιωτικῆς τέχνης, δηλ. τοῦ ἐνταῦθα ἀπεικονιζομένου καὶ τοῦ ἐν τοῖς «Μουσείοις Ἀθηνῶν» πίν. 9. Ἔχομεν δύο τεχνίτας ἐξ Ἰωνίας, ἀλλὰ καὶ ἰσάριθμα ἔργα αὐτῶν καταδεικνύοντα—ἀνάγκη καὶ πάλιν νὰ τὸ ἐπαναλάβωμεν—ὅτι ἡ ἀσιατικὴ τέχνη εἶνε τρόπου καὶ ἐργασίας ἀνομοιοστάτης πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐν Ἀττικῇ ἀρχαῖκῶν μνημείων.

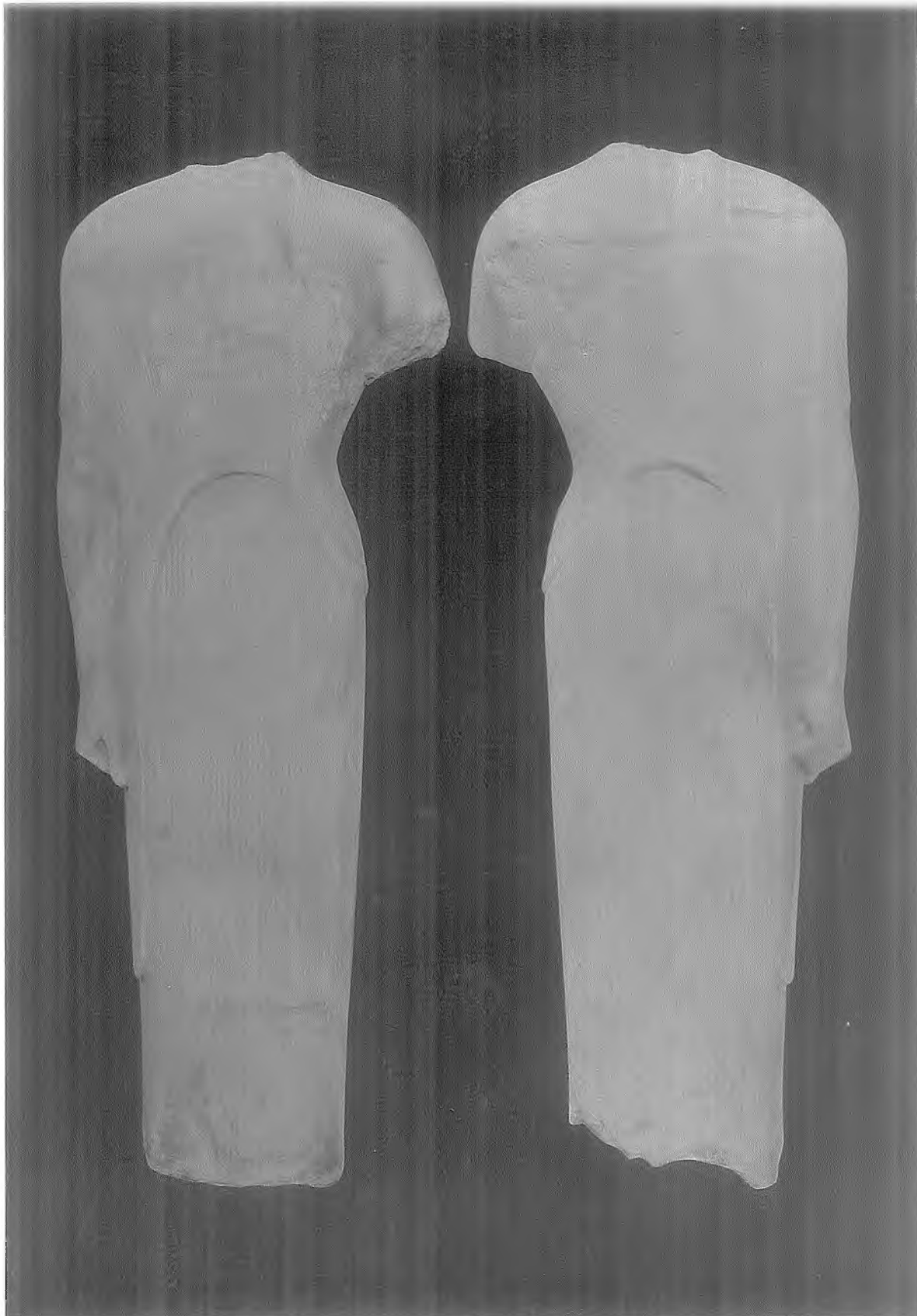
Ἐν Ἀθήναις 1889.

Θ. ΣΟΦΟΥΛΗΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 57 στ. 21 ἀντὶ ἐνταῦθα ἀνάγνωθι ἐνταῦθα ἐστίν καὶ σελ. 65 σημ. 1 ἀντὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνάγνωθι τῷ Ἀδριανῷ.

(Ἐξεδόθη τῇ 15^ῃ Μαρτίου 1889.)

Φωτοτυπία Ἀδελφῶν Ῥωμαιοῦν

ΑΓΑΛΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ